

Emile Zola

Еміль Золя

Naïs Mikoulin

Наїс Мікулен

1883

Переклад – Тетяна Жарко (2024 рік)

Відповідно до статті 4 Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 року, строк охорони оригінального твору скінчився. Авторські права на переклад захищені відповідно до статті 5 цієї ж Конвенції.

Перекладачка оприлюднює цей текст виключно для приватного читання. Для іншого використання цього перекладу прохання звертатись до перекладачки – zharkotanya@yahoo.com

Якщо Ви читаєте або завантажуєте цей переклад, прошу переказати прийнятну для Вас суму на підтримку Збройних сил України

Наїс Мікулен

I

Коли в садках достигали фрукти, смаглява дівчинка зі скуйовдженим чорним волоссям з'являлось щомісяця у помешканні провансальського адвоката Ростана і приносила такий велетенський кошик з абрикосами або персиками, що насилу могла його підійняти. Вона залишалась у просторому вестибюлі, і вся сім'я, почувши про її появу, виходила до неї.

– А, це ти, Наїс, – казав адвокат. – Ти принесла нам урожай? Агов, ти хвацька дівчина... А татусь Мікулен, як його справи?

– Добре, пане, – відповідало дівча, світлячи білими зубками.

Тоді пані Ростан відводила її на кухню, щоб розпитати про оливкові й мигдалеві дерева та виноградники. Найважливіше було дізнатись, чи випав дощ у Естаку – в місцині на узбережжі, де Ростани володіли маєтком Бланкард, котрий обробляли Мікулени. Було там лишень кілька дюжин оливкових та мигдалевих дерев, проте питання дощу все ж залишалось наріжним у тому краю, що помирає від посухи.

– Впало кілька краплин, – розповідала Наїс. – Винограду буде потрібна вода.

Згодом, переповівши новини, вона з'їдала шматок хліба із залишками м'яса і поверталась до Естака у візку м'ясника, котрий що два тижні приїздив до міста Екс-ан-Прованс. Частенько вона приносила молюсків, лангуста, гарну рибину, бо татусь Мікулен більше рибалив, аніж обробляв ґрунт. Якщо вона приходила під час канікул, адвокатів син Фредерік підстрибом прибігав на кухню, аби повідомити їй, що незабаром родина облаштується у Бланкарді, і радив тримати напоготові його сіті й вудки. Він звертався до неї на «ти», адже ще зовсім малим бавився з нею. І тільки у дванадцять років вона почала з поваги називати його «паном Фредеріком». Татусь Мікулен, почувши, як вона каже «ти» до сина хазяїв, щоразу давав їй ляпаса. Проте, це не заважало дітям бути щирими друзями.

– І не забудь полагодити сіті, – повторював школяр.

– Не бійтесь, пане Фредеріку, – відповідала Наїс. – Можете приїздити.

Пан Ростан був дуже багатий. Він придбав за безцінь чудовий особняк на вулиці Колежа. Той особняк, збудований наприкінці сімнадцятого століття, мав фасад на дванадцять вікон і стільки кімнат, що міг би вмістити ціле селище. Родина з п'яти осіб, включно з двома старими служницями, достоту губилась у цих велетенських апартаментах. Адвокат займав тільки другий поверх. Протягом десяти років він вивішував оголошення про перший і третій поверх, але так і не знайшов наймачів. Тож він вирішив позамикати двері й віддати дві третини особняка павукам. Порожній і лункий особняк відзвонював, наче собор, від найменшого шуму, що траплявся у вестибюлі – гігантському вестибюлі з монументальними сходами, де можна було б легко вмістити сучасний будинок.

Наступного дня після придбання особняка, пан Ростан перерізав навпіл перегородкою великий парадний салон – вітальню вісімнадцять на вісім метрів, освітлену шістьма вікнами. Потім він влаштував там у одному відсіку свій кабінет, а в іншому – кабінет своїх писарів. Ще на другому поверсі були чотири спальні, найменша з них мала майже сім на п'ять метрів. Пані Ростан, Фредерік і дві старі служниці мешкали в кімнатах заввишки з капицю. Адвокат наважився переробити колишній будуар на кухню, бо доки вони користувалися кухнею на першому поверсі, їхні страви ставали цілком холодними після того, як їх несли через крижану вологу вестибюля й сходів. Найгіршим було те, що ці неосяжні апартаменти умеблювали абияк. У кабінеті загубилися старі меблі із зеленим утрехтським оксамитом – задубілі й сумні канапа і вісім крісел у стилі ампір. Круглий столик з тієї ж епохи посеред безмежної кімнати здавався цяцькою. На каміні був тільки жахливий сучасний годинник із мармуру поміж двома вазами, а пофарбована в червоне й вичовгана кахляна підлога сяяла суворим відблиском. Спальні були ще пустельнішими. Тут відчувалася спокійна зневага південних родин, навіть найбагатших, до комфорту й розкошів, адже у цій райській сонячній місцині життя проминає надворі. Безсумнівно, Ростани не усвідомлювали меланхолії та смертного холоду, якими волали ці велетенські зали, де сумна руїна немовби посилювалася через мізерність і злиденність меблів.

Утім, адвокат був дуже спритним чоловіком. Батько залишив йому одну з найкращих контор у Ексі, а він сам знайшов спосіб розширити клієнтуру завдяки своїй дієвості, рідкісній у цьому ледачому краю. Маленький, рухливий, з дрібним тхорячим личком, він пристрасно займався своєю конторою. До речі, клопоти про статок цілковито заповнили його, і він навіть не зазирає до газет у ті рідкісні години неробства, які гаяє у клубі. Натомість його дружину вважали однією з розумних і шанованих жінок їхнього міста. Вона була уроджена Вільбон, що залишало за нею ореол шляхетства, незважаючи на мезальянс. Але вона виявляла такий затятий ригоризм і виконувала свої релігійні обов'язки з такою обмеженою впертістю, що ніби висохла від методичного життя, яке влаштувала собі.

Що ж до Фредеріка, то він зростав поміж цим заклопотаним батьком і цією суворою матір'ю. Протягом навчання у коледжі він був справжнісіньким нездарим учнем, і хоча й тремтів перед матір'ю, проте відчував таку огиду до праці, що, траплялося, сидів вечорами у вітальні, встромивши носа в книжку, але не прочитавши і рядка, блукаючи думками, а батьки, дивлячись на нього, уявляли, буцімто він учить уроки. Роздратовані його лінощами, вони віддали його до колежа пансіонером, але він, опинившись під меншим наглядом, ніж удома, працював ще гірше, втішений тим, що вже не відчуває на собі важкого погляду суворих очей. Тож вони, стривожені його новими нахилами до вольнощів, кінець кінцем забрали його додому, щоб знову тримати в шорах. Він закінчував два останні класи під таким пильним наглядом, що зрештою мусив узятись до роботи: мати перевіряла його зошити, змушувала його повторювати уроки, повсякчас стояла позад нього, наче жандарм. Фредерік усього лиш двічі провалив випускні іспити.

Екс-ан-Прованс має знану правничу школу, до якої, природно, вступив і Ростан-син. У цьому старовинному місті, де колись був власний парламент, є тільки адвокати, нотаріуси й повірені, згуртовані довкола суду. Однак, тут усе ж таки вивчають право, навіть якщо потім спокійненько сіють гречку. Фредерік, до слова, і далі жив як школяр, якомога менше працював і лишень намагався переконати усіх, що багато працює. Пані Ростан, собі на

превеликий жаль, мусила надати йому більше свободи. Тепер він виходив із дому, коли хотів, і від нього очікували тільки присутності за столом, а увечері він мав повертатись о дев'ятій, за винятком тих днів, коли йому давали дозвіл на театр. Тож для нього почалося життя провінційного студента – таке монотонне, таке переповнене гріхами, якщо його цілковито не поглинає робота.

Треба знати Екс-ан-Прованс, його спокійні зарослі травною вулиці, сон, у який поринає ціле місто, аби зрозуміти, наскільки тут порожнє життя студентів. Ті, хто працює, має можливість вбивати години за книжками. Але ті, хто відмовляється ґрунтовно навчатись, не мають іншого прихистку, щоб долати нудьгу, як кафе, де грають у карти, та певні будинки, де коїться щось гірше. Молодий Ростан виявився затятим картярем: він проводив за грою більшість вечорів, а завершував їх деінде. Чуттєвість школяра, котрий втік із колежа, штовхала його до єдиної розпусти, яку могло запропонувати йому це місто – місто, де бракує вільних дівчат, що населяють у Парижі Латинський квартал. Коли ж йому почало не вистачати вечорів, він влаштувався так, аби, вкравши ключ від будинку, отримати ще й ніч. У цей спосіб він щасливо прожив роки навчання.

Загалом, Фредерік зрозумів, що має поводитись як покірний син. У ньому поступово виявлялось усе лицемірство дитини, пригніченої страхом. Тепер мати казала, що задоволена: він супроводжував її до церкви, тримався гречно, спокійнісінько переповідав їй несусвітню брехню, котру вона приймала, дивлячись в його простодушне лице. Він став настільки спритним, що жодного разу не дав себе заскочити зненацька, завжди мав виправдання, наперед вигадував неймовірні історії, аби тримати напоготові всі аргументи. Він сплачував картярські борги грошима, позиченими в троюрідних братів. Це був справжній складний бухгалтерський облік. Одного разу, після неочікуваного виграшу, він навіть втілив свою мрію і поїхав на тиждень до Парижа – буцімто в гості до товариша, у котрого був маєток біля Авіньйона.

Разом з тим, Фредерік був вродливим парубком – високим і з правильним лицем, з густою чорною бородою. Завдяки гріхам він

став люб'язним, особливо з жінками. Його наводили як взірець гарних манер. Той, хто знав про його вибрики, злегка усміхався. Проте йому вистачало пристойності приховувати цю підозрілу половину свого життя, і треба було віддати йому належне за те, що він не виставляв своє гультайство, на відміну від деяких неотесаних студентів, які скандалізували місто.

Фредерікові мав невдовзі виповнитись двадцять один рік. Незабаром він мав скласти останні іспити. Його ще молодий батько, зовсім не бажаючи одразу ж передавати йому свою контору, казав, що проштовхуватиме його до прокуратури. Він мав у Парижі друзів, яких змусив би покрутитись, щоб отримати призначення заступником прокурора. Молодий чоловік не казав «ні» – він ніколи не змагався з батьками відкрито, але його ледь помітна усмішечка засвідчувала твердий намір продовжувати щасливе неробство, котре так йому припало до душі. Він знав, що його батько багатий, а він сам – єдиний син, тож чому він має завдавати собі найменшого клопоту? А поки що він курив сигари на площі біля суду, вчашав за розвагами на околиці, щодня навідувався до підозрілих будинків, що не заважало йому бути до послуг матусі й тішити її своєю послужливістю. Коли гулянка, бурхливіша за попередні, розбивала його тіло й розладнувала шлунок, він повертався до крижаного особняка на вулиці Колежа, де всмак відпочивав. Порожні покої, сувора нудьга, що сіялася зі стелі, мали, здавалось йому, заспокійливу свіжість. Тут він оговтувався, переконуючи матусю, що сидить вдома задля неї, аж до того дня, коли до нього поверталися здоров'я й апетит, і він намоторював якусь нову гульку. Що не кажіть, найкращий хлопець у світі, якщо тільки не зачіпати його втіхи.

Тим часом Наїс щороку приходила в дім Ростанів з фруктами й рибою, і щороку вона зростала. Вона була такого ж віку, як і Фредерік, десь місяці на три старша. Тож пані Ростан щоразу казала їй:

– Яка ж ти, Наїс, уже велика дівчинка!

І Наїс усміхалася, виставляючи білі зубки. Фредеріка найчастіше не бувало вдома. Але одного дня, коли він був на останньому курсі, він саме йшов із дому і у вестибюлі перестрів Наїс зі звичайним кошиком. Він завмер від подиву. Він не впізнав

високу тоненьку й розперезану дівчинку, яку бачив минулого року в Бланкарді. Наїс була справжньою красунею зі смаглим личком під темним шоломом густого чорного волосся. У неї були повні плечі, круглий стан і чудові руки, що світилися голими долонями. Вона виросла за рік, наче молоденьке деревце.

– Це ти?! – пробелькотів він.

– Та звісно, пане Фредеріку, – відповіла вона, дивлячись йому в лице великими очима, де палав темний вогонь. – Я принесла морських їжаків... Коли Ви приїдете? Чи треба наготувати сіті?

Він досі споглядав її, бурмотів, буцімто не чуючи:

– Яка ж ти красуня, Наїс!.. Що з тобою сталося?

Від такого компліменту вона засміялася. Але коли він узяв її за руки, немов бавлячись, так, як вони раніше бавилися разом, вона споважніла і раптом заговорила до нього на «ти», тихесенько кажучи йому хрипкуватим голосом:

– Ні-ні, не тут... Стережись! Он твоя мати.

II

За два тижні родина Ростанів поїхала до Бланкарда. Повірений мав зачекати на судові канікули, і, до того ж, вересень на березі моря видався справді чарівним. Спека завершувалась, ночі були приємно свіжими.

Бланкард був не у самому селищі Естак, розташованому на крайній околиці Марселя, в улоговині поміж скелями, що оточують затоку. Маєток височів на кам'янистому пагорбі поза селищем. Звідусіль у гавані виднівся жовтий фасад посеред купки високих сосон. Це була одна з тих важких квадратних нерівномірно прорізаних вікнами будівель, які в Провансі називають «дворцями». Перед будинком розгорталась простора тераса, стрімко нависаючи над вузьким вкритим рінню пляжем. Позад простягалися розлогі угіддя – скупа земля, де погоджувалися рости тільки нечисленні виноградні лози, мигдалеві й оливкові дерева. Але одним з недоліків, однією з небезпек Бланкарда було море, що невпинно підточувало пагорб. У цій масі глинистого ґрунту й каміння утворювалися інфільтрації, спричинені сусідніми джерелами, тож щосезону відчахувались здоровенні кавалки і з жахливим гуркотом падали

у воду. Ділянка поволі скорочувалася. Сосни вже попадали в прірву.

Протягом сорока років родина Мікуленів була орендарями Бланкарда. За провансальським звичаєм, вони обробляли маєток і ділилися з власниками урожаєм. Урожай цей був мізерним, і вони померли б з голоду, якби влітку не ловили трохи риби. Поміж оранкою і сіянням вони витягали сіті. Родина складалася з татуся Мікулена – грубого старигана з чорним поораним лицем, перед яким тремтів увесь дім, матусі Мікулен – високої жінки, одурілої від роботи на землі під пекучим сонцем, сина, котрий наразі служив моряком, і Наїс, котру батько відправляв працювати на цегельню, незважаючи на те, що вдома було вдосталь роботи. Житло орендаря – мазанка, що притулилася одним боком до панського будинку, рідко оживало від сміху чи пісеньки. Мікулен зберігав мовчанку старого дикуна, заглибленого у розмірковування над власним життям. Дві жінки відчували до нього настрашену повагу, яку на Півдні дочки й дружини засвідчують голові сім'ї. Спокій порушував тільки розлючений вереск матері, котра, взявшись руки в боки, надимала своє воло так, що воно ледь не лускало, і волала навсібіч ім'я Наїс, варто лиш було дочці зникнути. Наїс чула її за кілометр і поверталась, геть бліда від стримуваного гніву.

Вона зовсім не була щасливою, та красуня Наїс, як її називали односельці. Їй було шістнадцять років, а Мікулен тільки й шукав зачіпки, щоб вдарити її в обличчя, і так сильно, аж їй із носа текла кров. Ще й зараз, попри те, що їй минуло двадцять років, її плечі по кілька тижнів залишалися синіми через батькову суворість. Утім, він не був лихим, а лишень сумлінно користувався своїм царюванням, хотів, аби йому корились, бо мав у крові старовинну латинянську владу – право життя й смерті над своїм родом. Одного разу Наїс під зливою ударів наважилася здійняти руку, щоб захиститись, і він замало не вбив її. Після нападів такого виховання дівчина уся дрижала. Вона сідала долі в темному куточку і там, з сухими очима, перетравлювала своє приниження. Так вона сиділа кілька годин, заповнена похмурою образою, обмірковуючи помсту, якої не могла втілити. В ній повставала сама кров її батька – сліпа пристрасть, люта потреба бути

найсильнішою. Бачачи, як її матір, тремтлива й покірна, стає малесенькою супроти Мікулена, вона дивилась на неї, сповнена зневаги. Частенько вона казала: «Якби я мала такого чоловіка, то вбила б його».

Водночас Наїс воліла ті дні, коли її били, бо така жорстокість була для неї струсом. В інші дні її існування було настільки обмеженим, настільки замкненим, що вона помиралася з нудьги. Батько забороняв їй ходити до селища, тримав її вдома нескінченною працею. Навіть коли їй було нічого робити, він хотів, щоб вона залишалась тут, під його поглядом. Тож вона нетерпляче ждала вересня: коли хазяї оселялись у Бланкарді, нагляд з боку Мікулена неодмінно слабшав. Наїс ходила на село з дорученнями від пані Ростан, вважаючи це відшкодуванням за цілорічне ув'язнення.

Якось зранку татусь Мікулен домислив, що ця довготелеса дівчина може приносити йому тридцять су на день. Тому він випустив її на свободу – відправив працювати до цегельні. Хоча робота була там дуже тяжка, Наїс неабияк зраділа. Вона виходила зранку, йшла на протилежний край селища і до вечора залишалась під пекучим сонцем, перевертаючи цеглу й черепицю, щоб вони висихали. Її руки грубіли під тягарем важкої праці, але вона більше не відчувала батька за своєю спиною, вільно реготалася з хлопцями. Саме тут, у цій тяжкій праці, вона розвинулася й стала вродливою дівчиною. Палюче сонце золотило їй шкіру, клало довкола її шиї широкий бурштиновий комір. Її чорне волосся буйно росло й куйовдилось, буцімто хотіло захистити її своїми легкими пасмами. Її тіло, постійно схилене, розгойдувалось в одноманітній роботі, набрало гнучкої міці, як у юної воїтельки. Коли вона зводилась на утоптаному глинищі, посеред безлічі червоних черепиць, то нагадувала античну амазонку, прекрасну теракотову статуетку, котра враз ожила під вогняним дощем, що падав з неба. А Мікулен, дивлячись, як вона гарнішає, пас її своїми очима. Вона забагато реготала, і йому здавалося неприродним те, що дівчина може бути такою веселою. Він обіцявся задушити залицяльників, якби побачив їх колись біля її спідниці.

А тих залицяльників Наїс мала не один тузин, але відшивала їх. Начхати їй було на всіх парубків. Її єдиним добрим другом був

горбань, котрий працював разом з нею на цегельні, – чоловічок на ім'я Туан, знайда, якого сиротинець Екс-ан-Прованса відправив до Естака і який залишився там, усиновлений всією округою. Він гарно сміявся, той горбань з рисами полішинеля. Наїс терпіла його за лагідність. Вона робила з ним, що хотіла, частенько бувала грубою ним, коли відчувала потребу помститися на комусь за батькове насильство. Зрештою, це не могло мати жодних наслідків. Уся околиця насміхалась над Туаном. Мікулен казав: «Я дозволяю їй горбаня, бо знаю її: вона занадто горда!»

Того року пані Ростан, облаштувавшись у Бланкарді, попросила орендаря позичити їй Наїс, бо одна з її служниць захворіла. Цегельня якраз простоювала. До речі, Мікулен, такий суворий у сім'ї, був справжнім політиком зі своїми хазяями: він не відмовився б віддати їм дочку, навіть якби це прохання йому не припало до душі. Пан Ростан мав поїхати до Парижа у важливих справах, і Фредерік опинився на селі один з матір'ю. Зазвичай у перші дні парубок, сп'янілий від свіжого повітря, був заповнений нестерпним бажанням рухатись: у товаристві Мікулена закидав чи витягав сіті, робив довгі прогулянки вглиб ущелин, що прилягали до Естака. Потім цей гарячий запал вистигав, і він цілими днями лежав під соснами на краю тераси, куняючи і дивлячись на море, чия монотонна блакить врешті-решт викликала у нього смертельну нудьгу. Загалом, за два тижні його починало з душі вернути від такого побуту в Бланкарді. Тоді він щоранку вигадував зачіпку, аби вшитися до Марселя.

Наступного дня після приїзду хазяїв, Мікулен на світанку покликав Фредеріка. Йшлося про те, щоб повитягати ятері – довгі коші з вузенькими віконцями-пастками, в які ловиться донна риба. Але парубок не послухав його. Здавалось, рибалка не спокушає його. Звівшись із ліжка, він влаштувався під соснами, простягнувшись на спині й блукаючи поглядом у небі. Мати глибоко здивувалась, побачивши, що він не пішов на довгу прогулянку, з яких повертався зголоднілим.

– Ти не виходиш? – перепитала вона.

– Ні, матусю, – відповів він. – Татуся нема, і я залишусь з Вами.

Орендар, почувши таку відповідь, пробурмотів місцевою говіркою:

– Еге! Пан Фредерік невдовзі піде до Марселя.

Проте, Фредерік не пішов до Марселя. Сплинув тиждень, а він досі лежав, тільки змінював місце, коли до нього наближалось сонце. Через це він узяв книжку, ось тільки зовсім не читав її: книжка найчастіше валялася між сосновими голками, висхлими на твердій землі. Хлопець навіть не дивився на море: обернувшись лицем до будинку, він нібито цікавився тим, що у ньому відбувається, вистежував служниць, котрі ходили туди-сюди, щохвилини перетинаючи терасу, і коли проминала Наїс, в його очах чуттєвого молодого хазяїна на мить спалахувало полум'я. А Наїс уповільнювала крок, відходила, ритмічно розгойдуючи станом, ніколи не кинувши на нього поглядом.

Ця гра тривала кілька днів. У присутності матері Фредерік поведився з Наїс майже грубо, як із незграбною служницею. Насварена дівчина зі щасливим лукавством опускала очі, буцімто мала насолоду від такої прочуханки.

Одного ранку, за сніданком, Наїс розбила салатницю. Фредерік обурився.

– Ну й дурепа! – заволав він. – Вона голову загубила?!

І він звівся, розлючено додавши, що його штани пропали. Краплинка олії заплямувала йому коліно, але він здійняв з цього приводу бучу.

– Чого дивишся на мене?! Дай мені рушник і води... Поможі мені.

Наїс вмочила ріжок серветки в чашці, тоді стала навколішки перед Фредеріком, щоб стерти пляму.

– Облиш, – повторювала пані Ростан. – Однак цим не зарадити.

Але дівчина не облишила ногу свого хазяїна і продовжувала з усіх сил терти її своїми гарними руками. А він і досі буркотів суворі слова:

– Я ще не бачив такої незграби... Навіть якби вона зробила це навмисне, ця салатниця не розбилася б прямо коло мене... Еге! Якби вона прислужувала нам в Ексі, від нашої порцеляни невдовзі залишилися б самі друзки!

Ці докори настільки не пасували до провини, що пані Ростан, коли Наїс вийшла, вирішали за необхідне заспокоїти сина:

– Що ти маєш проти цієї бідолашної дівчинки? Виглядає так, немовби ти не можеш її стерпіти... Прошу тебе, будь з нею лагіднішим. Це твоя давня приятелька в дитячих іграх, вона тут не має становища звичайної служниці.

– Та! Вона мене дратує! – відповів Фредерік, вдаючи грубість.

Того ж вечора, коли спала ніч, Наїс і Фредерік перестрілись у затінку на краю тераси. Вони ще жодного разу не говорили сам-на-сам. З будинку їх не могли почути. Сосни розгодували в застиглому повітрі гарячий запах живиці. Тож вона запитала тишком, знову говорячи на «ти», як в дитинстві:

– Фредеріку, чому ти насварив мене?.. Ти справді лихий.

Не відповідаючи, він узяв її за руки, привабив до своїх грудей і поцілував в губи. Вона дозволила йому зробити це, тоді пішла, а він тим часом сів на перилах, щоб не з'являтися перед матір'ю, тремтячи від хвилювання. За десять хвилин вона прислужувала за столом зі звичним незворушним і дещо гордим спокоєм.

Фредерік і Наїс не призначали побачень. Але вночі вони зустрілись під оливковим деревом на краю урвища. Під час вечері їхні очі нерідко перетиналися і пристрасно завмирили. Ніч була дуже спекота, Фредерік до першої години курих біля вікна цигарки і вдивлявся в сутінки. Коло першої він помітив примарний силует, що ковзав уздовж тераси. Тож він більше не вагався. Він переліз на дах повітки, звідти зістрибнув долі, допомагаючи собі довгими тичками, котрі лежали там, в кутку. Так він не ризикував розбудити свою матір. А спустившись, він пішов прямісінько до старої оливи, певний, що Наїс чекає на нього.

– Ти тут? – упівголоса запитав він.

– Так, – попросту відповіла вона.

Він сів поруч з нею на суху траву. Він обійняв її стан, а вона схилила голову йому на плече. Хвильку вони сиділи так, не розмовляючи. Стара покручена олива вкривала їх своєю покрівлею із сірого листя. Перед ними простягалось море, чорне і нерухоме під зорями. Вглибині затоки Марсель ховався за серпанком. Ліворуч єдиний рухомий маяк обертався щохвилини, продірявлюючи пільму жовтим променем, який раптово згасав. Не

було нічого лагіднішого й ніжнішого за це світло, що безперестанку губилось на обрії і безперестанку поверталось.

– То твого батька немає? – заговорив Фредерік.

– Я вистрибнула з вікна, – сказала вона поважним голосом.

Вони нічого не сказали про своє кохання. Це кохання прийшло здалеку – з глибин їхнього дитинства. Тепер вони пригадували ігри, коли крізь пустощі вже проростало жадання. Це здавалося їм природним – зісковзувати в пестощі. Вони не знали б, що сказати одне одному, вони мали єдину потребу – належати одне одному. Він вважав, що вона вродлива, хвилююча зі своїм запахом і подихом землі, а вона смакувала пиху побитої дівчини, котра ставала володаркою молодого хазяїна. Вона забувалася. Вже починало світати, коли вони повернулися до своїх кімнат тим самим шляхом, яким вийшли.

III

Який чарівний місяць! Жодного разу не було дощу. Завжди блакитне небо розгорталось єдвабом, не поплямованим жодною хмаринкою. Сонце сходило в рожевому кришталю й сідало в золотий пил. Утім, не було аж так спекотно: морський вітерець здіймався разом із сонцем і зникав разом з ним, а потім ніч була солодко свіжою, напоєною запашними травами, що нагрівалися протягом дня і парували в сутінках.

Прекрасний край! Обабіч затоки скелі простягають свої руки, а вишикувані в ряд острови буцімто перегороджують обрій, тож море є не більше ніж просторою водоймою, яскраво-синім озером за гарної погоди. Вдалині, біля підніжжя гір, Марсель нагромаджує свої будинки на низькі пагорби. І коли повітря прозоре, із Естака видно сірий пірс у припортовому кварталі Жольет і тонкі щогли суден у порту. А за ними в гущині дерев виступають фасади, у самісінькому небі, на пагорбі Ля Гард, біліє каплиця Богородиці. Від Марселя розгортається узбережжя, перш ніж дістатись Естака, заокруглюється, прорізається широкими жолобами, усіяне заводами, які час від часу викидають вгору хвости диму. Коли сонце стоїть у високості, майже чорне море ніби приспане між двома скелястими хребтами, які, нагріваючись, із білих перетворюються на жовті й коричневі. Червоняста земля

поплямована темно-зеленими соснами. Ця розлога картина – достоту східне видово, що здіймається у сліпучому бринінні світла.

Але Естак відкривається не тільки до моря. Приперте до гір селище перетинають дороги, що губляться поміж хаосу розтщених скель. Залізниця від Марселя на Ліон біжить посеред велетенських каменюк, на мостах перетинає яруги, раптово заглиблюється в саму гору і залишається у ній чотири з половиною версти – в найдовшому у Франції Нертському тунелі. Ніщо не дорівнюється до дикої величі цих ущелин, які прорізаються між пагорбами, до цих вузьких доріг, які зміючаться вглибині провалля, до цих усіяних соснами посушливих схилів, які постають мурами, забарвленими в іржу й кров. Іноді їхні ряди розширюються, і в западині між горбами з'являється убоге поле з олівами, видніється пофарбований фасад загубленого будинку із зачиненими віконницями. А далі – заплетені ожиною стежини, непрохідні хащі, завали каміння, висохлі потоки – усі несподіванки переходу через пустелю. Вгорі, понад чорною облямівкою сосон, розгортається небо – безперервна стрічка тонкого блакитного шовку.

А ще є вузьке надбережжя між скелями й морем – червоні землі, де для виготовлення черепиці, славетної промисловості цього краю, видовбали здоровенні ями, щоб добувати глину. Це порепаний і перетовчений ґрунт, заледве вкритий кількома кволими деревцями, у якому джерела буцімто висушило палким подихом пристрасті. На дорогах здається, що йдеш потовченим тиньком, загрузаючи по кісточки. Від найменших подувів вітру хмаровиння легкої куряви припорошує живоплоти. Уздовж мурів, що палахкотять, немов піч, сплять сірі ящірочки, а з поруділої, мов жар, трави злітають хмари цикад, витріскуючи, наче блискавиці. У нерухомому важкому повітрі, у південній дрімоті, живим залишається тільки монотонний спів цієї комашні.

І саме в цій вогняній стороні Наїс і Фредерік кохалися протягом місяця. Здавалося, увесь вогонь небес перейшов у їхню кров. Перший тиждень вони обмежувались тим, що зустрічалися вночі під тією ж оливою на краю скелі. Там вони скуштували солодку радість. Свіжа ніч погамовувала їхню лихоманку, час від часу

вони простягали свої пекучі обличчя й руки до повітів, що пролітали поруч, аби освіжитись у них, наче в холодному джерелі. У їхніх ногах, під валунами, пристрасно й повільно стогнало море. Потужний запах морських водоростей п'янив їх жаданням. Тримаючи одне одного в обіймах, виснажені щасливою втомою, вони дивились, як по той бік вод палає нічний Марсель: червоні вогні на вході до порту кидали в море криваві зірничі, праворуч та ліворуч блискавки газових ліхтарів промальовували довгі вигини передмість, посередині, у місті, мерехтіли жвавi спалахи, а парк на пагорбі Бонапарта був чітко позначений двома шерегами світла, що завертали від крайнеба. Уся ця заграва над приспаною затокою немовби освітлювала якесь казкове місто, котре мав знищити світанок. А небо, простягаючись над чорним хаосом обрiю, мало для них непереможні чари – чари, що непокоїли їх і змушували ще міцніше пригортатись одне до одного. Падав зоряний дощ. У цій світлій провансальській ночі сузір'я палали живим вогнем. Здригаючись під цим неозорим всесвітлом, вони схиляли голови і цікавилися тільки самотньою зіркою маяка, чиє танцівливе світло розчулювало їх, доки їхні губи ще шукали зустрічі.

Але однієї ночі вони побачили на обрiї велетенський місяць, його жовте лице дивилося на них. У морі блищала вогняна стежка, буцімто гігантська риба, якийсь вугор із найбільших глибин, безкінечно простягає кільця золотої луски. Майже світанкове сяйво пригасило заграву Марселя, затопило пагорби і улоговини затоки. В міру того, як підіймався місяць, світло посилювалося, тіні ставали чіткішими. Тож цей свідок почав їм заважати. Вони злякалися, що їх побачать, якщо вони залишатимуться так близько від Бланкарда. Для наступного побачення вони вийшли з маєтку через пролом у заваленій огорожі і блукали зі своїм коханням по всіх прихистках, які пропонувала їм та місцина. Спершу вони притулилися на залишеній цегельні: зруйнована повітка стриміла над льохом, де знову з'єдналися палючі вуста. Але їм було смутно в цій дірі, вони воліли відчувати над своїми головами вільне небо. Вони оббігали глинища, знаходили чарівні сховки – справжні п'устині в кілька квадратних метрів, звідки чули тільки гавкання собак, які стерегли селища. Вони заходили далі, кружляли уздовж скелястого берега, сходили на вузькі доріжки в ущелинах, шукали

печери, віддалені розколини. Протягом двох тижнів їхні ночі були сповнені забав і пестоців. Місяць зник, небо знову почорнішало, але тепер вони вважали, що Бланкард уже затісний, щоб вмістити їх, і потребували володіти одне одним на всій широкій землі.

Вночі, йдучи шляхом понад Естаком, щоб дійти до Нертської ущелини, їм здалось, буцімто вони почули приглушені кроки, що слідували за ними поза смугою сосон, висаджених уздовж дороги. Вони зупинилися, стривожені.

– Чуєш? – запитав Фредерік.

– Так, це волочиться якийсь пес, – прожебоніла Наїс.

І вони пішли далі. Але на першому ж повороті, коли скінчилися дерева, вони чітко побачили, як поза валунами ковзнули чорні обриси. Безсумнівно, це була людина – дивна і немовби горбата. Наїс тихо скрикнула.

– Зачекай мене, – квапливо сказала вона.

І кинулась навздогін тіні. Невдовзі Фредерік почув швидке перешіптування. Потім вона повернулася, спокійна і трохи зблідла.

– Хто це? – запитав він.

– Ніхто, – відповіла вона.

Помовчавши, вона продовжувала:

– Якщо почуєш кроки, не лякайся. Це Туан. Знаєш? Горбань. Він хоче нас охороняти.

Справді, Фредерік іноді відчував, що в тіні хтось іде за ними. Довкола них ніби утворився захист. Кілька разів Наїс хотіла відігнати Туана, але бідолашне створіння благало тільки про одне – бути її псом: його не побачать, його не почують, тож чому не дозволити йому робити так, як йому бажається? Відтоді, якби коханці прислухалися, коли пристрасно цілувалися в губи у розваленій цегельні, в пустельних глинищах, вглибині загублених ущелин, то почули б позад себе приглушені звуки ридання. Це Туан, їхні сторожовий пес, плакав у покручені кулаки.

Їм належали не лише ночі. Тепер вони позухвалішали, користувалися кожною нагодою. Частенько в коридорах будинку, в кімнаті, де перестрівалися, вони обмінювались довгим поцілунком. Навіть за столом, коли вона прислужувала, а він просив хліба чи тарілку, він знаходив спосіб потиснути їй пальці.

Штивна пані Ростан, нічого не бачачи, постійно звинувачувала сина у тому, що він занадто суворий до колишньої товаришки. Одного дня вона їх ледь не заскочила, але дівчина, зачувши тихий шурхіт її сукні, жваво схилилася і взялася витирати своїм носовичком білі від куряви ноги хазяїна.

Наїс і Фредерік смакували тисячі дрібних радощів. Частенько по вечері, якщо ніч була свіжою, пані Ростан бажала вийти на прогулянку. Вона брала сина попід руку, спускалася до Естака, а Наїс обачно доручала нести шаль. Так вони йшли утрьох подивитись, як повертаються рибалки із сардинами. У морі витанцьовували ліхтарі, невдовзі було видно чорні обриси човнів, що причалювали, глухо вистукуючи веслами. У дні великого улову лунали веселі голоси, підбігали навантажені кошами жінки, і троє чоловіків, які керували кожним човном, починали спорожнювати сіті, накидані купами під лавами. Це була ніби широка темна стрічка, поцяткована срібними лезами: сардини, підвішені за зябра до комірок сіті, ще борсалися, відкидаючи металеві блискітки, а тоді, у блідому світлі ліхтаря, падали в коші, наче дощ срібняків. Часто пані Ростан залишалася біля човна, тішачись цим видовищем. Вона відпускала руку сина, балакала з рибалками, а Фредерік, стоячи поруч з Наїс, поза променями ліхтаря, стискав її долоні так, що замало не ламав їх.

Тим часом татусь Мікулен зберігав мовчанку досвідченої і впертої тварини. Зі звично криводушним лицем він виходив у море, повертався, щоб попрацювати мотикою. Але його сірі очиці віднедавна стали занепокоєними. Нічого не кажучи, він кидав на дочку косі погляди. Йому здавалося, що вона змінилась, він винюхав у ній речі, які не міг собі пояснити. Одного дня вона насмілилася йому суперечити. Мікулен відважив їй такого ляпанця, що розсік губу.

Увечері, відчувши під час поцілунку розпухлі вуста Наїс, Фредерік стривожено розпитав її.

– Це нічого – ляпанець від татуса, – сказала вона.

Голос її спохмурнів. Парубок обурився і заявив, що розбереться з цим.

– Ні, облиш, – відказала вона, – це мої справи... О, цьому буде кінець!

Вона ніколи не розповідала йому про отримані ляпаси. Ось тільки в ті дні, коли батько бив її, вона вішалася на шию коханця з іще більшим запалом, буцімто щоб помститись старому.

Вже три тижні Наїс виходила майже щоночі. Спершу вона вживала значні перестороги, потім її опанувала холодна зухвалість, і вона наважувалася на все. Зрозумівши, що батько дещо підозрює, вона знову стала обачною. Вона пропустила два побачення. Мати сказала їй, що Мікулен більше не спить вночі: він встає, ходить кімнатами. Але третього дня, бачачи благальні погляди Фредеріка, Наїс знову забула про обачність. Вона вийшла близько одинадцятої, обіцяючи собі залишатися надворі ніяк не довше години. Вона сподівалась, що батько, закунявши, не почує її.

Фредерік ждав її під оливою. Не кажучи про свої побоювання, вона відмовилася йти далі. Вона казала, буцімто почувається занадто змороною, що було правдою, адже вона не могла, як він, спати вдень. Вони лягли на своєму звичному місці над морем, перед загравою Марселя. Сяяв маяк. Дивлячись на нього, Наїс заснула на плечі Фредеріка. А він уже не рухався, помалу й сам піддався втомі, очі його заплющилися. Обіймаючись, вони поєднали свої подихи.

Жодного звуку, чулася лише гірка пісня зелених цикад. Море спало разом з коханцями. І тоді з тіні вийшов чорний силует і наблизився. Це був Мікулен, котрий, прокинувся від скрипотіння вікна і не знайшов дочки в її кімнаті. Він вийшов, прихопивши про всяк випадок топірця. Помітивши під оливою темну пляму, він стис руків'я. Але діти не поворушилися, він зміг наблизитися до них, схилитися і поглянути їм в обличчя. З нього вирвався тихий крик: він упізнав молодого хазяїна. Ні-ні, він не може вбити його ось так: розлита на землі кров залишить слід і коштуватиме йому занадто дорого. Він звівся, дві зморшки зловісного рішення перерізали його лице, подібне до старої шкіри й задубіле від стримуваного шалу. Селянин не вбиває свого хазяїна відкрито, адже хазяїн, навіть похований, завжди сильніший. Татусь Мікулен похитав головою і відійшов вовчим кроком, залишивши сплячих коханців.

Повернувшись незадовго до світанку, Наїс, глибоко занепокоєна через свою тривалу відсутність, побачила, що її вікно таке ж, яким вона його залишила. За сніданком Мікулен спокійнісінько дивився, як вона їсти шматок хліба. Вона заспокоїлася: батько, напевно, нічого не знає.

IV

– Пане Фредеріку, то Ви вже не виходите в море? – запитав одного вечора татусь Мікулен.

Пані Ростан, сидячи на терасі в тіні сосон, вишивала носовичок, а її син, лежачи коло неї, розважався тим, що кидав камінці.

– Господи! Ні! – відповів парубок. – Я стаю ледарем.

– І даремно, – продовжував селянин. – Вчора ятері були повні риби. Зараз можна її набрати скільки хочеш... Вас це розважить. Ходіть зі мною завтра зранку.

Він виглядав таким добротливим, що Фредерік, міркуючи про Наїс, не схотів йому суперечити і зрештою сказав:

– Господи! Так, я згоден... Тільки треба мене розбудити. Попереджаю, що о п'ятій я сплю, мов камінь.

Трохи стривожена пані Ростан припинила вишивати.

– Головне – будьте обачні, – пробурмотіла вона. – Я завжди тремчу, коли ви в морі.

Наступного ранку скільки б Мікулен не кликав Фредеріка, вікно парубка залишалось зачиненим. Тож він сказав дочці, котра не помітила в його голосі дикої іронії:

– Йди хоч ти... Може, тебе він почує.

І того ранку Фредеріка розбудила Наїс. Геть заспаний, він потяг її в тепле ліжко, але вона жваво повернула йому поцілунок і втекла. За десять хвилин парубок вийшов у сірому сукняному костюмі. Татусь Мікулен терпляче ждав його, сидячи на бильцях тераси.

– Вже прохолодно, Вам треба б узяти шалик, – сказав він.

Наїс повернулася до будинку по шалик. Після цього чоловіки спустилися крутими сходами, що вели до моря, а тим часом дівчина, стоячи, стежила за ними очима. Спустившись, татусь Мікулен звів голову і подивився на дочку; дві глибокі зморшки прорізались в кутиках його вуст.

Протягом п'яти діб дув жахливий північно-західний вітер – містраль. Напередодні він на вечір стихився, але на світанку знову подув, спершу слабо. Цієї вранішньої пори море, пінячись від раптових повівів, що шмагали його, виглядало темно-синім. Освітлене першими косими променями, воно котило вогники на гребені кожної хвилі. Небо було майже біле і кришталево прозоре. Вглибині Марсель виднівся увесь до дрібничок, можна було навіть порахувати вікна на фасадах будинків, а в затоці скелі запалювалися надзвичайно витонченими рожевими барвами.

– Дорогою назад нас хитатиме, – мовив Фредерік.

– Можливо, – тільки й відповів Мікулен.

Він мовчки веслував, не повертаючи голови. Парубок хвилюк дивився на його спину, думаючи про Наїс. Він бачив у старого тільки обпалену дублену потилицю й кінчики червоних вух, з яких звисали золоті кільця. Потім він схилився, зацікавлений морськими глибинами, що тікали під човном. Вода покаламутнішала, і лишень високі примарні водорості розгойдувались, наче волосся потопельника. Від цього він посмутнішав, навіть трохи злякався.

– Скажіть-но, татусю Мікулене, – мовив він по довгій мовчанці, – ось і вітер посилюється. Будьте обачні... Ви ж знаєте, що я плаваю, як сокира.

– Так-так, я знаю, – сухим голосом відказав старий.

Він і досі веслував, механічно рухаючись. Човен почав витанцьовувати, вогники на гребнях хвиль перетворилися на потік шумовиння, що злітало під подувами вітру. Фредерік не хотів виявляти страх, але не міг остаточно заспокоїтись і дорого заплатив би, щоб наблизитись до берега. Він занепокоївся і загукав:

– Де Ви, до біса, запхали сьогодні свої ятері?.. Ми що, попливемо до Алжиру?

Але татусь Мікулен знову неквапливо відповів:

– Ми припливли, ми припливли.

Враз він кинув весла і звівся на човні, шукаючи поглядом на березі дві прикмети. Він мусив веслувати ще п'ять хвилин, перш ніж доплив до скупчення коркових поплавців, що позначали місце з ятерами. І там, витягаючи ці кошики, він простояв кілька секунд,

обернувшись до Бланкарда. Фредерік, простеживши за його поглядом, чітко роздивився під соснами білу пляму. Це була Наїс, вона досі спиралася на терасу, і було видно її світлу сукню.

– Скільки у Вас ятерів? – запитав Фредерік.

– Тридцять п'ять... Не барімося.

Він схопив найближчий поплавець і витяг перший кошик. Глибина була велетенська, мотузці кінця-краю не було. Нарешті з'явився кошик з великим каменем, що тримав його на глибині. Тільки-но його витягли з води, як три риби узялися вистрибувати, наче птахи в клітці. Здавалося, що чути лопотіння крил. В другому кошику не було нічого. Але в третьому була, і це велика рідкість, дрібна лангуста, що затято молотила хвостиком. Відтоді Фредерік розпалився, забувши про страхи, перехилився через борт човна, зі стукотом серця чекаючи, коли з'явиться ятір. Зачувши лопотіння крил, він мав таке ж відчуття, як і мисливець, котрий допіру вполював дичину. Тим часом усі ятері, один за одним, опинились у човні, стікаючи водою, і незабаром тут були всі тридцять п'ять. В них було принаймні п'ятнадцять фунтів риби, що є дивовижним уловом для Марсельської затоки, яка вже віддавна збідніла з багатьох причин, переважно через використання сітей із занадто дрібними комірками.

– Ну от і все, – мовив Мікулен. – Тепер ми можемо повертатись.

Він дбайливо склав ятері позаду. Але Фредерік, побачивши, як він готує вітрило, знову занепокоївся і сказав, що при такому вітрі буде обачніше повертатись на веслах. Старий стенив плечима. Він знає, що робить. Перш ніж нап'яти вітрило, він кинув останній погляд у бік Бланкарда. Наїс, у світлій сукні, досі була там.

Тож катастрофа була нежданою, ніби удар грому. Згодом Фредерік, намагаючись пояснити собі, як це сталося, пригадував, що раптово порив вітру налетів на вітрило, а потім усе перекинулося сторчголов. Він нічого не пам'ятав, тільки нестерпний холод і глибоку тривогу. Він завдячував життям диву: він упав на вітрило, і воно витримало його. Рибалки, побачивши нещасний випадок, поквапилися підібрати його, а також татуса Мікулена, котрий уже плив до берега.

Пані Ростан ще спала. Від неї приховали небезпеку, що тільки-но загрожувала її сину. Внизу тераси Фредерік і татусь Мікулен, стікаючи водою, побачили Наїс, яка стежила за трагедією.

– Ото ще клята доля! – кричав старий. – Ми повитягали ятері і вже поверталися... От не щастить!

Дуже бліда Наїс пильно дивилась на батька.

– Так-так, – пробурмотіла вона, – не щастить... Але якщо викручуєшся проти вітру, інакше й бути не може.

Мікулен обурився.

– Чого витріщаєшся, ледацюго?! Бачиш, пан Фредерік тремтить. Допоможи йому зайти в дім.

Хлопець відплатився тим, що залишався день у ліжку. Він сказав матері, буцімто у нього мігрень. Наступного ранку він побачив, що Наїс геть спохмурніла. Вона відмовлялася від побачень, а перестрівшись з ним у вестибюлі, сама схопила його в обійми і пристрасно поцілувала. Вона ніколи не поділилася з ним підозрами, що виникли у неї. Проте відтоді вона стерегла його. Однак за тиждень її огорнув сумнів. Її батько ходив туди-сюди як зазвичай, навіть здавався лагіднішим, рідше бив її.

Щосезону однією з розваг Ростанів було поїсти юшку буябез на березі моря, поміж скелями неподалік Нійона. А потім, оскільки на пагорбах водились куріпки, панове робили кілька пострілів з рушниць. Того року пані Ростан захотіла взяти з собою Наїс, щоб вона прислужувала їм. Вона не слухала заперечень орендаря, котрому від гіркої прикрості поморщилося лице старого дикуна.

Рушили раненько. Ранок був чарівно свіжим. Море, рівнесеньке, наче крига, розгорталось під білявим сонцем блакитною скатертиною. У тих місцях, де проходила течія, воно кучерявилось, блакить темнішала краплиною фіолетового лаку, а на непорушних ділянках блакить блідла, ставала молочно прозорою. Здавалось, немовби до крізького обрію напнутий єдваб, що міниться кольорами. Човен мляво ковзав цим приспанним озером.

Вузкий пляж, до якого пристали, знаходився на початку ущелини, і там влаштувались поміж каміння, на смужці випаленої трави, що мала правити за стіл.

Той буябез на свіжому повітрі – це була справжня подія. Спочатку Мікулен сів у човен і сам поплив витягати ятері, які розставив напередодні. Коли він повернувся, Наїс уже назбирала кмину, лаванди і купу сухого хмизу, достатню, щоб розпалити велике багаття. Того дня старий мав приготувати буябез – класичну рибну юшку, рецепт якої прибережні рибалки передають від батька до сина. Це був жахливий буябез, міцно приперчений, жахливо напахчений чавленим часником. Ростани неабияк розважались від приготування цієї юшки.

– Татусю Мікулене, – мовила пані Ростан, зволивши пожартувати за цієї нагоди, – вона Вам цього року вдасться так само, як і минулого?

Мікулен виглядав дуже веселим. Спочатку він почистив рибу в морській воді, доки Наїс витягала з човна здоровенний казан. Справу швидко намоторили: риба на дні казана, ледь вкрита водою з цибулею, олією, часником, жменя перцю, один томат, пів склянки олії, а тоді казан на вогонь – добрячий вогонь, буцімто щоб засмажити барана. Рибалки кажуть, що цінність буябезу в тому, як його варити: казан має зникнути в полум'ї. Тим часом дуже поважний орендар нарізав у салатниці скибки хліба. За пів години він вилив бульйон на скибки, а рибу подав окремо.

– Ну ж бо! – сказав він. – Воно добре, доки гаряче.

І буябез з'їли, вперемішку зі звичними жартами.

– Скажіть-но, Мікулене, Ви поклали туди пороху?

– Воно добре, але треба залізну ротяку.

А він спокійно жер, щоразу заковтуючи цілу скибку. До речі, залишаючись дещо осторонь, він засвідчував, як йому лестить обід разом з хазяями.

Після обіду там і залишились, доки не спаде спека. Сліпучі від сонця скелі, заляпані рудими тонами, розстиляли чорні тіні. Кущі зелених дубків плямували їх темними прожилками, а на схили здіймалися купки сосон – рівномірні, подібні до армії солдатиків на марші. Разом з гарячим повітрям спадала важка тиша.

Пані Ростан принесла безкінечне вишивання, яке у неї весь час бачили в руках. Наїс, сидячи коло неї, буцімто цікавилася снуванням голки. Але поглядом вона пасла свого батька. Він влаштував сіесту, простягнувшись за кілька кроків. Трохи далі

Фредерік і собі спав під солом'яним брилем, що захищав йому обличчя.

Близько четвертої вони прокинулись. Мікулен присягався, що знає зграю куріпок вглибині ущелини. За три дні до того він їх іще бачив. Тож Фредерік піддався спокусі, і обидва узяли рушниці.

– Прошу, будь обачним! – гукнула пані Ростан. – Нога може ковзнути, і так можна поранитись.

– Так, це трапляється, – спокійно мовив Мікулен.

Вони рушили і зникли за скелями. Наїс раптово звелась і звіддаля пішла за ними, бурмочучи:

– Побачимо.

Замість того, щоб залишитись на стежці вглибині ущелини, вона кинулася ліворуч у хащі, прискорюючи крок і намагаючись не зрушити камінців. Нарешті на повороті дороги вона помітила Фредеріка. Безсумнівно, він уже сполохав куріпок, бо йшов швидко, наполовину зігнувшись, готовий узяти рушницю на плече. Вона і досі не бачила свого батька. Потім враз вона віднайшла його по інший бік яруги, на тому ж схилі, де була сама: він присів навпочіпки і, здавалось, вичікував. Двічі він зводив зброю. Якби куріпка злетіла поміж ним і Фредеріком, мисливці, вистріливши, могли вцілити одне в одного. Стривожена дівчина, ковзаючи від куща до куща, розташувалась поза старим.

Спливали хвилини. Фредерік, навпроти, зник у заглибині. Він з'явився вдруге і мить стояв нерухомо. А Мікулен знову, досі навпочіпки, довго цілився у хлопця. Але Наїс ударом ноги підбила дуло, і заряд полетів вгору з жахливим вибухом, що прокотився луною в ущелині.

Старий звівся. Побачивши Наїс, він схопив за дуло свою рушницю, що диміла, буцімто хотів прибити дочку кольбою. Дівчина стояла рівно, геть біла, очі її сипали полум'ям. Він не наважився ударити, лише пробелькотів місцевою говіркою, дрижачи від сказу:

– Зачекай! Я вб'ю його!

Від пострілу орендаря злетіли куріпки, і Фредерік підстрелив двох. Коло шостої Ростани повернулися до Бланкарда. Татусь Мікулен веслував зі звичним виглядом упертого й спокійного мурмила.

V

Вересень завершувався. Після сильної грози повітря добряче посвіжішало. Дні ставали коротшими, і Наїс відмовлялась зустрічатися з Фредеріком вночі під тим приводом, що вона занадто зморена, що вони застудяться від рясної роси, яка намочила землю. Але оскільки вона приходила щоранку близько шостої, а пані Ростан вставала тільки за три години, вона йшла до кімнати парубка і кілька хвилин лишалася там, нашорошивши вуха і прислухаючись крізь прочинені двері.

Саме о цій порі їхнього кохання Наїс виявляла найбільшу ніжність до Фредеріка. Вона обіймала його шию, схиляла його обличчя, впритул дивилась на нього з пристрасстю, від якої очі їй наповнювалися слізьми. Потім вона жваво вкривала його обличчя зливою поцілунків, буцімто протестувала і присягалася захистити його.

– Що сталося з Наїс? – казала частенько пані Ростан. – Вона щодня змінюється.

Справді, вона худла, щоки їй западали. Полум'я її очей потемнішало. Вона подовгу мовчала, тоді здригалася зі стривоженим поглядом дівчини, котра тільки-но спала і бачила сон.

– Дівчинко моя, ти хвора, треба лікуватися, – повторювала хазяйка.

На це Наїс усміхалася:

– Ні, пані, я почувуюся добре, я щаслива... Ніколи я не була такою щасливою.

Одного ранку, допомагаючи перераховувати білизну, вона посміливішала й наважилася її розпитати:

– Тож цього року ви довго залишатиметесь у Бланкарді?

– До кінця жовтня, – відповіла пані Ростан.

Наїс мить постояла, блукаючи очима, а тоді несвідомо промовила вголос:

– Ще двадцять днів.

Нею тіпала постійна боротьба. Вона хотіла б тримати Фредеріка біля себе і водночас щогодини її заповнювала спокуса крикнути йому: «Забирайся геть!» Для неї він був втрачений: ця пора

кохання ніколи не повториться – вона сказала це собі ще на першому побаченні. Навіть одного вечора, в похмурому смутку, вона запитувала себе, чи не мала б дозволити своєму батькові вбити Фредеріка, щоб він не пішов до інших. Але їй була нестерпною думка про те, що вона побачить його мертвим – його, такого пещеного, такого біленького, котрий був значно подібніший до панянки, ніж вона. Ні, вона його врятує, він про це ніколи нічого не дізнається, невдовзі він її більше не кохатиме, проте вона тішитиметься, знаючи, що він живий..

Частенько вона казала йому зранку:

– Не виходь, не йди в море, час поганий.

Іншим разом вона радила йому піти:

– Мабуть, ти нудишся, ти мене більше не кохатимеш... Піди-но на кілька днів до міста.

Він дивувався від таких змін гумору. Він вважав, що селянка не така гарна, відколи її обличчя висохло, а ще він почав пересичуватися її шаленим коханням. Він жалкував за одеколоном і рисовою пудрою дівок із Екса і Марселя.

У вухах Наїс і досі гули слова її батька: «Я вб'ю його... Я вб'ю його...» Вночі вона прокидалася: їй снилося, буцімто стріляють із рушниць. Вона стала полохливою, скрикувала, якщо під ногою котився камінець. Повсякчас, коли не бачила «пана Фредеріка», вона непокоїлася про нього. Але що жахало її, так це чути, як з ранку до вечора вперте мовчання Мікулена повторювало: «Я вб'ю його». Він більше не робив жодного натяку, жодного слова, жодного жесту, але для неї погляди старого, кожен його рух, уся його особа казали, що він уб'є молодого хазяїна за першої ж нагоди, коли не боятиметься, що його потурбує правосуддя. А тоді він займеться Наїс. А поки він розмовляв з нею, б'ючи її ногами як тварину, котра завинила.

– А твій батько? Він і досі брутальний? – запитав її якось уранці Фредерік, палячи цигарки в ліжку, доки вона ходила туди-сюди, трохи поряdkуючи.

– Так, – відповіла вона, – він божеволіє.

І показала стегна, чорні від побоїв. А тоді пробурмотіла слова, котрі часто промовляла глухим голосом:

– Цьому буде кінець, цьому буде кінець.

У перші дні жовтня вона здавалася ще похмурішою. Вона кудись пропадала, ворушила губами, немовби зовсім тихенько говорила. Кілька разів Фредерік помічав, як вона стоїть на краю скелі, буцімто роздивляється дерева довкола себе і вимірює поглядом глибину урвища. За кілька днів він зустрів її разом з горбанем Туаном – вони збирали фіги в закутку маєтку. Туан приходив допомагати Мікуленам, коли було забагато роботи. Він стояв під деревом, а Наїс, вилізши на товсту гілку, жартувала: вона гукала, щоб він відкрив рота, і кидала йому фіги, що розплескувалися на його лиці. Бідолашне створіння відкривало рот і в екстазі заплющувало очі, а його широке лице випромінювало безмежне блаженство. Звісно, Фредерік не ревнував, але не зміг втриматись від жарту.

– Задля нас Туан відрубав би собі руку, – коротко відказала вона. – Не треба ображати його, він може стати нам у пригоді.

Горбань і далі приходив щодня до Бланкарда. Він працював на скелі – рив вузький рівчак, щоб провести воду на край саду – на грядки, які там намагалися розробити. Наїс приходила поглянути на нього, і вони жваво перемовлялися. Він так забарився з цією роботою, що татусь Мікулен, врешті-решт, обізвав його ледацюгою і бив його носачами по ногах, як і свою дочку.

Два дні йшов дощ. Фредерік мав наступного тижня повертатись до Екса, тому вирішив, що до від'їзду вийде в море закинути сіті разом з Мікуленом. Побачивши бліду Наїс, він розсміявся, кажучи, що цього разу не обиратиме день, коли дме містраль. Тож оскільки він мав незабаром поїхати, дівчина захотіла призначити йому ще одне побачення вночі. Коло першої вони перестрілися на терасі. Дощ вимив землю, від свіжої зелені здіймався міцний запах. Ця геть висушена місцина, коли просякне водою, набирає потужних барв і запахів: червона земля кривавить, сосни виблискують смарагдом, камені вибухають білістю свіжо випраних простирадл. Але вночі коханці смакували тільки подвоєні аромати кмину й лаванди.

Звичка привела їх під оливи. Фредерік простував до тієї, котра давала прихисток їхньому коханню, – коло самого урвища, але Наїс, немовби отямившись, схопила його за руки і потягла далеко від краю, кажучи тремтливим голосом:

- Ні-ні, не там!
- Що з тобою? – спитався він.

Вона забелькотіла і зрештою сказала, що після такого дощу, як напередодні, скеля стає непевною. І додала:

- Минулої зими тут поруч стався обвал.

Вони сіли на віддалі під іншою оливою. Це була їхня остання ніч пестоців. Обійми Наїс були тривожними. Враз вона заплакала, не бажаючи зізнатися, що так збурило її. Потім вона впала у сповнене холоду мовчання. А коли Фредерік пожартував щодо нудьги, яку вона тепер відчуває з ним, вона божевільно обхопила його і прошепотіла:

– Ні, не кажи такого. Я занадто кохаю тебе... Але, бачиш, я хвора. До того ж, усьому кінець, ти поїдеш... Господи! Кінець...

Марно він намагався втішити її, повторюючи, що час від часу повертатиметься, а наступної осені вони знову матимуть два місяці. Вона хитала головою: вона відчувала, що це таки кінець. Їхнє побачення завершилося зніченою мовчанкою. Вони дивились на море, на осяйний Марсель, на маяк, що світився самотньо й сумно. Помалу від цього просторого обрію їх огорнула меланхолія. О третій, залишаючи її і цілуючи в губи, він відчув, що вона уся дрижить, крижана в його обіймах.

Фредерік не міг заснути. Він читав до сходу сонця і, в лихоманці від безсоння, підійшов до вікна, тільки-но почало світати. Якраз Мікулен мав рушати, щоб витягнути ятері. Проходячи повз терасу, він звів голову.

– То як, пане Фредеріку, цього ранку Ви не підете зі мною? – запитав він.

– Е, ні, татусю Мікулене, – відповів парубок. – Я занадто погано виспався... Завтра. Домовилися?

Орендар поволочився собі. Він мав спуститись і відв'язати човна біля підніжжя скелі – якраз під оливою, де заскочив свою дочку. Коли він зник, Фредерік відвів погляд і здивувався, побачивши, що Туан уже працює: горбань був біля оливи з мотикою в руці – лагодив рівчак, поруйнований дощем. Повітря було свіжим, біля вікна було так добре. Парубок повернувся вглиб кімнати, щоб скрутити цигарку, але коли неквапливо повертався,

щоб спертись на підвіконня, зачувся пекельний шум, гуркіт грому, тож він поквапився.

Це був обвал. Він чітко побачив Туана, котрий тікав у хмарі червоної землі, розмахуючи мотикою. На краю урвища стара олива з покрученими гілками провалювалася, трагічно падаючи в море. Здіймалася пінява. Водночас простір перетяв жахливий крик. І тоді Фредерік побачив Наїс: хапаючись задерев'янілими руками, перекинувшись усім тілом, вона зависла над поруччям тераси, аби побачити те, що відбувалося знизу скелі. Вона стояла там, нерухома, витягнена, її долоні наче прикипіли до каменю. Але, безсумнівно, вона відчула, що на неї дивляться, бо озирнулася і закричала, побачивши Фредеріка:

– Мій батько! Мій батько!

За годину під камінням знайшли жахливо спалюжене тіло Мікулена. Туан лихоманково розповідав, що і його ледь не зтягло. І усі в окрузі проголосили, що не треба було прокладати ривчак там, нагорі, через джерела. Матуся Мікулен дуже плакала. Наїс із сухими й палючими очима провела батька на цвинтар, не знайшовши і сльозини.

Наступного дня після катастрофи пані Ростан категорично забажала повертатись до Екса. Фредерік був глибоко задоволений від'їздом, бо ця страшна драма стала на заваді його любові. До речі, що не кажіть, селянки не варті дівок. Він повернувся до колишнього життя. Мати, зворушена його вірністю до неї у Бланкарді, надала йому більше вольності. Тож він мав дивовижну зиму: він привозив із Марселя дам, котрих селив у кімнаті, винайнятій у передмісті. Він не спав удома, повертався у великий холодний особняк на вулиці Колежа лише в години, коли його присутність була необхідна, і сподівався, що його існування завжди так протікатиме.

На Великдень пан Ростан мав поїхати до Бланкарда. Фредерік вигадав відмовку, щоб не супроводжувати його. Повернувшись, адвокат розповів за обідом:

– Наїс одружилася.

– А! – вигукнув ошелешений Фредерік.

– Ви нізащо не здогадаєтесь, з ким, – продовжував пан Ростан.

– Вона навела мені такі вагомні причини...

Наїс одружилася з горбанем Туаном. Тож у Бланкарді нічого не зміниться. За орендаря лишиться Туан, котрий займався маєтком після смерті татуся Мікулена.

Парубок слухав зі зніченим усміхом. Потім він і сам вирішив, що таке рішення зручне для всіх.

– Наїс дуже постарішала, дуже побридкішала, – продовжував пан Ростан. – Я не впізнав її. Дивно, як ті дівчата на морському узбережжі швидко відцвітають... А вона ж була така гарна, та Наїс.

– Еге! Уся обсмажена сонцем, – відказав Фредерік, спокійно доїдаючи биток.